

# Právna logika alebo aplikácia logiky v práve?



## Analytické metódy v práve

AMESH

FiF UK Bratislava

3. december 2015



prof. PhDr. František Gahér, CSc.

Katedra logiky a metodológie vied  
Filozofická fakulta Univerzity Komenského  
Bratislava

[frantisek.gaher@uniba.sk](mailto:frantisek.gaher@uniba.sk)

## Obsah

1. Aká logika sa používa v právnej praxi?
2. Aká logika sa *ponúka* pre právnu teóriu u nás?
3. Akú úlohu prisudzovali logike právnici?
4. Humeova téza a Jørgensenova dilema
5. Rossov paradox
6. Predmetom príkazov sú činnosti alebo stavy vecí?
7. Deontická logika ako problémové dieťa?
8. Fakty/normy (zákony): empirické
9. Fakty/normy (zákony): analytické
10. Fakty/normy (zákony): sociálne

# Obsah

11. Právne systémy ako sústavy *explicitných* sociálnych konštitutívnych noriem
12. Prepojenia *E*-faktov a *S*-faktov
13. Čas platnosti verzus čas splnenia *S*-normy
14. Dve konštrukcie zostavy operátorov *ak-tak-inak*
15. Logická štruktúra právnej normy
16. Druhé čítanie *ak-tak-inak*
17. Záver

# 1. Aká logika sa používa v právnej praxi?

Je to empirická otázka. Môj názor (domnienka) je, že ak odhliadneme od účelovej argumentácie, externých (politických, korupčných a pod.) vplyvov, tak v právnej praxi prevláda *prakticky správne usudzovanie* a zdravý rozum. Myslím si, že aj tí, ktorí robia chybné, účelové rozhodnutia, v zásade vedia alebo si namýšľajú, že vedia, ako by to správne malo byť, čo vyplýva z noriem a daných okolností.

## 2. Aká logika sa *ponúka* pre právnu teóriu?

Horšia situácia s logikou a logickou sémantikou je v právnej teórii - učebnice *právnej logiky* a niektoré časti učebníc *teórie práva* sú často *karikatúrou* logiky.

Jiří Raclavský o učebnici Knapp - Gerloch (2000): *Logika v právním myšlení*

„obor právní logika je coby *logika ve zblídačelém stavu*“.

Práca Perelman: *Právna logika. Nová rétorika* nie je druhom logiky: úlohu logiky v pôvodnom zmysle ako teóriu dedukcie vlastne odmieta a nahrádza subjektívnou argumentáciou na báze rétoriky.

## 2. Aká logika sa *ponúkala* pre právnu teóriu?

Jedna z prvých špeciálnych prác o nariadeniach sa pripisuje stoickému logikovi **Chryssipovi** – ide o spis *O príkazoch* (dve knihy). Žiaľ, z jeho prác sa ani táto nezachovala. Je známe, že tvorcovia rímskeho práva, ktoré je kolískou moderného európskeho práva, sa opierali o logiku, ktorú v časoch helenizmu úspešne rozvíjali najmä stoici.

V r. 1879 je publikovaná práca Gottloba Fregeho *Pojmové písmo* (*Begriffsschrift*), ktorá je prelomovou prácou modernej logiky. Jej výsledky sa sprostredkovane dostanú k teoretikom práva až po 50tich rokoch v 30-tych rokoch 20. storočia.

## 2. Aká logika sa *ponúkala* pre právnu teóriu?

Na pôde európskych fakúlt práva v tom čase vznikajú učebnice logiky, v ktorých ide ešte o tradičné spracovanie problematiky so zameraním na *kritické myslenie a teóriu argumentácie* v nadväznosti na základy „modernej“ metodológie práva z pera vynikajúceho nemeckého odborníka na rímske právo Friedricha Carla von Savigny. V tomto trende pokračujú do prvej polovice 20. storočia (alebo až dodnes).

### 3. Akú úlohu prisudzovali logike právnici?

Na pôde amerických fakúlt práva prichádza k zásadnej zmene metódy výučby práva. Významný modernizátor výučby práva v USA Christopher Columbus **Langdell**, ktorý bol v období 1870 až 1895 dekanom Právnickej fakulty na Harvardovej univerzite, zdôrazňoval význam logiky pre právo.

Langdell zaviedol nový spôsob výučby práva formou *prípadových štúdií*, kde ťažiskom uvažovania bola *logická argumentácia* za a proti určitému rozhodnutiu – išlo o sokratovskú dialogickú metódu hľadania zdôvodnení.



### 3. Akú úlohu prisudzovali logike právnici?

Langdell považoval **teóriu práva** (jurisprudenciu) za **vedu**. V tej dobe bol totiž rozšírený názor, že právo je istý *druh remesla*, na zvládnutie ktorého záujemca nepotrebuje teoretickú prípravu. Úlohou právnej vedy bolo podľa Langdella *identifikovať* všeobecné právne princípy stelesnené v *usudzovaní* a rozhodovaní početných prípadov, *klasifikovať* ich a *usporiadať* ich, čiže objasniť ich ako časti určitého *systemu*. **Logické usudzovanie** z pravdivých predpokladov na závery z nich vyplývajúce **je zákonom práva**. Toto presvedčenie o dôležitosti logického usudzovania ho viedlo k odmietaniu výnimiek.

### 3. Akú úlohu prisudzovali logike právnici?

V roku 1880 Oliver Wendell Holmes, Jr., (neskôr jeden z najvplyvnejších právnych expertov USA začiatku 20. storočia, známy sudca Najvyššieho súdu USA (v rokoch 1902 až 1932), kritik právneho formalizmu a zakladateľ školy právneho realizmu či právneho modernizmu v recenzii knihy Langdella *Summary of the Law of Contracts* urobil obrat o 180°:

***Životom práva nie je logika, ale skúsenosť.***

### 3. Akú úlohu prisudzovali logike právnici?

Dnešní pokračovatelia Holmesovej školy odmietli ním jednostranne zdôrazňovanú „pragmatizáciu“ práva a našli k tomu podklad i u samého otca školy - Holmesa:

*"The training of lawyers is a training in logic. The processes of analogy, discrimination, and deduction are those in which they are most at home. The language of judicial decision is the language of logic."*

Nový slogan:

**„Životom práva sú obe – logika presiaknutá skúsenosťou a skúsenosť vystužená logikou.“**

## 4. Humeova téza a Jørgensenova dilema

Vrát'me sa na začiatok 20-teho storočia. Holmes vlastne nespochybnil principiálnu možnosť aplikácie logiky v práve. Takýto postoj však prezentoval francúzsky fyzik, matematik a filozof Henri **Poincaré**. V roku 1913 demonštroval nemožnosť založenia morálky a etiky na vedeckých základoch v nasledujúcom zmysle:

## 4. Humeova téza a Jørgensenova dilema

„Všetky vedecké vety sú v oznamovacom spôsobe, zatiaľ čo všetky vety morálky sú v rozkazovacom spôsobe. Avšak z viet v oznamovacom spôsobe sú logicky odvoditeľné len vety, ktoré sú tiež v oznamovacom spôsobe. Preto je **„nemožné“ odvodiť vety morálky z vedeckých viet**, akokoľvek by sme s obsiahnutými pojmami manipulovali.“

Zrejme to však nemalo priamy dopad na otázku možnosti aplikácie logiky v práve či právnej logiky – právnici si to nevšimli a písali ďalej klasické učebnice právnej logiky.

## 4. Humeova téza a Jørgensenova dilema

!Na pôde teórie práva výrazom „logika“ sa myslelo stále čosi ako **umenie myslieť, všeobecne** (nielen deduktívne správne) **argumentovať** a vládol tu i metodologický náhľad Savinyho, ktorý pod logickou interpretáciou v práve rozumel „**genetické zobrazenie myšlienok vyslovených v zákone**“ – čosi ako ontogenézu ideí zákona.

To bolo v dobe Savinyho prevládajúca paradigma (dialektika vývoja poznania), avšak značne odlišné nielen od moderného, ale aj antického chápania logiky ako analytickej teórie vyplývania.

## 4. Humeova téza a Jørgensenova dilema

Medzi teoretikmi práva a v povedomí praktických právnikov prevládalo jednoznačné presvedčenie o potrebe používania logiky v právnej teórii i praxi, hoci chápanie logiky bolo zastarané.

Drvivá väčšina z nich nepochybovala o prospešnosti logiky pre právo a **nevidela zásadnejšie prekážky vo využití logiky.**

## 4. Humeova téza a Jørgensenova dilema

Zlom v otázke *principiálnej* možnosti aplikácie logiky v práve nastal až po preniknutí **logického pozitivizmu** do širšieho okruhu skúmateľov aplikácie logiky v práve. Použitie princípu verifikácie (empirickej testovateľnosti) ako jediného kritéria pre identifikáciu vedeckého poznania viedlo k spochybneniu možnosti vedeckého narábania s príkazmi, a tým i špeciálne s právnymi normami. Týkalo sa to aj morálky, pretože podľa predstaviteľa logického pozitivizmu a Fregeho žiaka Rudolfa Carnapa medzi formuláciou „Zabíjanie je zlé.“ a „Nezabíjaj!“ je len štylistický rozdiel.



## 4. Humeova téza a Jørgensenova dilema

Úsvit modernej logiky aplikovanej na problematiku normatívnych disciplín, akou je aj právo, je spájaný so zakladateľskou prácou rakúskeho Brentanovho žiaka filozofa Ernsta Mallyho, v ktorej skúmal vety typu *Má byť A*. Túto logiku nazval aj **deontickou logikou** (z gréckeho *deón* – povinnosť).

Neskôr sa týmto názvom označujú logiky, ktoré majú širší záber a zaoberajú sa nielen *príkazmi* (*nariadeniami*, ***predpismi*** – *preskripciami*), ale aj *zákazmi* (*proskripciami*), *dovoleniami* (a *zmocneniami*).

## 4. Humeova téza a Jørgensenova dilema

Moderná filozofia práva a deontické logiky sa zvyknú odvolávať na Huma, ktorý mal ako prvý sformulovať tézu o nepreklenuteľnej priepasti medzi tým, čo je (*is*) a tým čo má byť (*ought*). Podľa Huma (*téza*) *z faktuálnych premís nikdy nemôžeme (racionálne) odvodiť morálne závery, navyše rýdzo racionálne princípy nemôžu byť nikdy motívmi konania.*

Na druhej strane Hume nepochyboval o potrebe používania rozumu (logiky) v morálke:

„V morálke tak, ako aj v iných oblastiach, kde hľadáme za hranicami zmyslovej skúsenosti, **rozum je a má byť otrokom citov.**“

## 4. Humeova téza a Jørgensenova dilema

Keďže v bežnej i právnej praxi sa dennodenne pracovalo aj s vetami, ktorých významy patrili do kategórie *sollen* (*ought*), hľadali sa vysvetlenia, ako je možné, že to funguje. Nemecký logik a metodológ Walter Dubislav (1937) prišiel s ideou, že vzťah vyplývania medzi dvomi povinnosťami platí vtedy, keď platí medzi vetami, ktoré opisujú ich splnenie. Inak povedané vyplývanie medzi imperatívmi parazituje na vyplývaní medzi **paralelnými** deskriptívnymi vetami o ich splnení (*Dubislavov trik*).

Keďže na odvodenie nejakého príkazu potrebujeme aspoň jeden predpoklad v tvare príkazu, vedecká etika v duchu logického pozitivizmu (predpokladmi môžu byť iba empirické fakty/zákony) nie je možná.

## 4. Humeova téza a Jørgensenova dilema

Dánsky logik Jørgen Jørgensen (1937/38) ukázal, že existuje rozpor medzi všeobecne uznávanou definíciou (logického) vyplývania a bežnou praxou usudzovania s rozkazovacími vetami. Jadro rozporu spočívalo v otázke pravdivosti noriem. Logici definujú vyplývanie ako takú reláciu medzi premisami a záverom, ktorá zachováva prenos *pravdivosti* z premís na záver.

V úsudkoch, kde by niektorá z premís, prípadne záver boli vyjadreniami príkazov či zákazov v tvare imperatívu, by sme nemohli hovoriť o vyplývaní, pretože o imperatívnych vetách nehovoríme, že sú pravdivé alebo nepravdivé.

## 4. Humeova téza a Jørgensenova dilema

Ako príklad uvádza úsudok so zmiešanými premisami (heterogénny):

(U) Plň svoje sľuby!

Toto je tvoj sľub.

Plň tento sľub!

Takéto – intuitívne správne – úsudky by nemali byť podľa definície správne (dilema).

## 4. Humeova téza a Jørgensenova dilema

Jørgensenova trilema

JD1: Predpisy nie sú pravdivé alebo nepravdivé.

JD2: Úsudky, ktorých záver nemá pravdivostnú hodnotu, nemôžu byť správne.

JD3: Niektoré úsudky, v ktorých premisách a záver je predpis, sú logicky správne.

Všetky tézy sa zdajú byť prijateľné. Ako celok sú však tieto tézy zjavne nezlučiteľné a aspoň jedna (alebo dve) musia byť odmietnuté.

## 4. Humeova téza a Jørgensenova dilema

Jørgensen navrhuje okrem iného tieto riešenia:

I. Rozčlenenie imperatívu na dva faktory a manipulovať len s deskriptívnym faktorom a nepotrebujeme špeciálnu logiku imperatívov. **Denormativizácia.**

II: Jazyk ako špecifická trieda foriem správania mohol vzniknúť ako nástroj na kontrolu faktov v hovorcovom okolí. Potom by imperatívy boli *najzákladnejšie jazykové výpovede*, z ktorých sa oznamovacie vety rozvinuli.

**Na začiatku boli príkazy, nie oznamy.**

Vo vzťahu ku zvieratám to tak je. **Zmena sémantickej paradigmy.** (B. F. Poršnev (1979): O začiatkoch ľudských dejín; Robert Brandom: „the meaning of linguistic items in terms of their socially norm-governed use ...“)

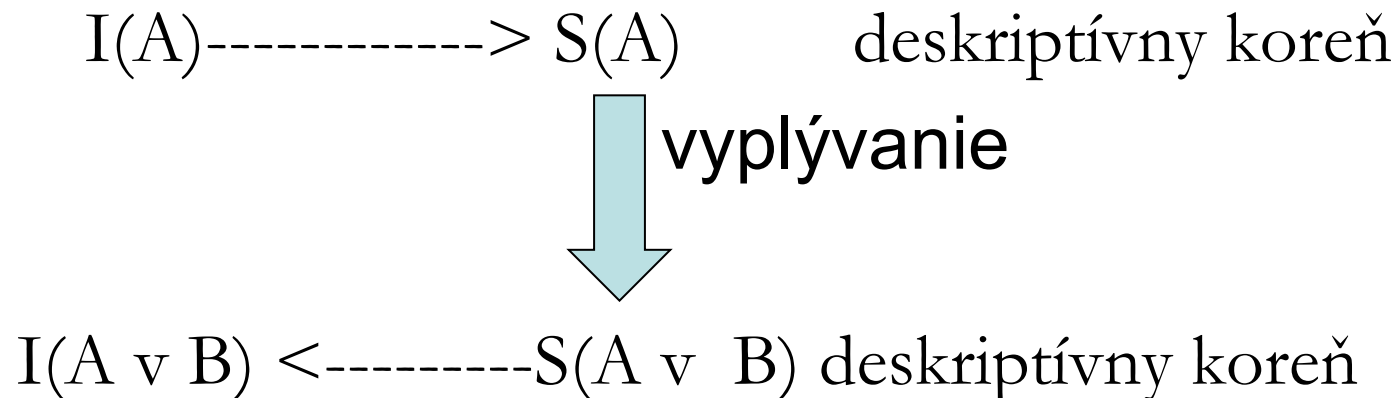
## 5. Rossov paradox

Iný dánsky právnik a filozof Alf Ross (1941) preskúmal možnosť riešenia dilemy, vychádzajúc z návrhu I.:

paralelizmus + platnosť/neplatnosť príkazov

„Môžeme nazvať tieto hodnoty (príkazov) „platnosť“ a „neplatnosť“ a zmeniť doterajšiu symboliku pre logické hodnoty T and F na V (valid) a I (invalid).“

Príklad:





## 5. Rossov paradox

!A                      Hod' tento list do schránky!

!(A v B)              Hod' tento list do schránky alebo ho spál'!

Ross tento záver považoval za neprijateľný: *Rossov paradox*.

Fínsky logik Georg Henrik von Wright navrhol v článku 'Deontic Logic' (1951) jedno z riešení. Operátory 'O' (obligation – povinnosť) a 'P' (permissibility – dovoľenie) predstavovali všeobecné výrazy, ktoré sa nevzťahovali k vetám, propozičným výrazom, ale vzťahovali sa k druhu **činnosti**.

## 6. Predmetom príkazov sú činnosti alebo stavy vecí?

Geach: To, že tieto operátory sa dali spájať vetnými logickými operátormi neznamenal, že sú propozíciami. Išlo len o zrejmú analógiu:

$O(A \text{ a } B)$  reprezentuje, čo má daný agent vykonať vtedy a len vtedy, keď má vykonať oba druhy činností reprezentovaných ako  $A$  a ako  $B$ .

## 6. Predmetom príkazov sú činnosti alebo stavy vecí?

V r. 1966 Nicholas Rescher (americký logik nemeckého pôvodu) konštatuje v práci *Logika príkazov* : „...v skutočnosti neexistuje ani jediný bod z danej oblasti, o ktorom by bola dosiahnutá trvalá zhoda.“

$O_{xy}(A)$  „X prikazuje Y-onu urobiť A“,  
kde A je určitá činnosť, aktivita.

## 6. Predmetom príkazov sú činnosti alebo stavy vecí?

Pod vplyvom práce Artura Priora z r. 1955 začali neskôr logici považovať operátory  $O, P$  priamo za *vetné operátory*.

Tento posun, ktorý urobili logici takmer jednotne a ktorý hodnotil Peter Geach (1991) za **fatálne chybný krok**, viedol k vpusteniu obrovského množstva vyjadrení, ktoré nedávajú zmysel.

## 6. Predmetom príkazov sú činnosti alebo stavy vecí?

*Je prikázané, aby  $2+2$  bolo 4.*

*Je prikázané, aby svietilo slnko.*

Korekcia – v komentároch sa to vysvetľuje tak, že môže ísť iba o **activity** v dosahu **adresáta** príkazu, ním ovplyvniteľné a čerpá sa napríklad z vysvetlení z práce Reschera. To však v symbolickej štruktúre vôbec nevystupuje - propozícia chápaná ako neštruktúrovaný stav vecí to nijako nezachytáva.

## 6. Predmetom príkazov sú činnosti alebo stavy vecí?

Geach ukazuje, že dvom odlišným príkazom

(1) Tom má zbit' Jána.

(2) Ján má byť zbitý Tomom.

zodpovedá jeden stav vecí. To nie je intuitívne - medzi tým, čo má urobiť Ján a tým, čo má strpieť Tom, nie je logická väzba.

Paradoxy deontickej logiky podľa Geacha vznikajú preto, lebo:

a) v popredí je uvažovanie o *sein* a *sollen* (bez uvedenia agenta) namiesto uvažovania o povinnostiach **agenta**;

b) zabudlo sa, že povinnosti vznikajú a zanikajú v **čase**.

## 7. Deontická logika ako problémové dieťa?

Wright si v článku s príznačným názvom *Existuje logika noriem?* (1991) post'ažoval, že jeho cesta krajinou deontickej logiky je plná *obratov a zmien názorov*. Keď začíнал s deontickou logikou (1951), tak filozofické otázky možnosti takejto logiky ho netrápili. Opieral sa najmä o analógiu modálnych a deontických pojmov. Skoro sa však začalo toto podujatie ukazovať problematickým. Dve interpretácie deontických viet – deskriptívna a preskriptívna ho viedli k určitej definícii pojmu konzistentnosti a vyplývania.

## 7. Deontická logika ako problémové diet'a?

Po kritike jeho teórie uznal (1963) neudržateľnosť definícií týchto pojmov a odmietol možnosť deontickej logiky rovnako ako neskorý Kelsen.

V r. 1985 sa obľúkom vrátil k pôvodným názorom, ktoré zjemnil a prepracoval. Základnou ideou zostala idea istej podoby paralelizmu – možnosť posunu (**shift**) výrokových spojok z formulácii noriem na ich deskriptívny obsah.



## 8. Fakty/zákony: empirické

Skúsenostné (empirické) fakty: sú **objektívne - nezávislé** od ktoréhokoľvek *skúmateľa a spoločnosti, nezávislé* od ktoréhokoľvek *jazyka*, v ktorom môžu byť opísané; *Sú závislé od situácie*, od stavu vecí, ktorý sa vo všeobecnosti mení.

(V1) *Prší.*

Či veta (V1) vyjadruje skutočný fakt (pravdu) závisí od miesta a času – ide o *náhodnú pravdu*, overiteľnú *empiricky*. Budeme ich označovať ako *E-fakty*.

## 8. Fakty/zákony: empirické

Zaujímavé sa ukazovali prepojenia medzi *E*-faktami, na základe ktorých z pravdivosti jedných (tmavé mraky, vietor) sa môže predvídať budúci stav vecí (búrka) a podľa toho plánovať svoju činnosť (napr. lov či zber plodov a pod.).

Vedecké poznanie takýchto prepojení - prírodné zákonitosti – označujeme ako *príčinné* (kauzálne) väzby. Formulovanie *prírodných zákonov* vo forme všeobecných tvrdení o závislosti *E* –faktov - ***E*-zákony**.

## 8. Fakty/zákony: empirické

(E-zákon1)

*Ak je teleso ponorené do kvapaliny, tak je nadľahčované silou, ktorá sa rovná tiaži kvapaliny telesom vytlačenej.*

Uvedený zákon má tvar všeobecného podmienkového súvetia, kde v podmieňujúcej vete sa hovorí o komplexnom *E1*-fakte a podmieňovacom súvetí o jeho účinku – o *E2*-fakte. Práve na základe takýchto zákonov môžeme robiť vedecké *predpovede* (predikcie) budúcich udalostí, navrhnúť napríklad vhodné plavidlá, technologické postupy účinnej výroby strojov, liečiť choroby a pod., ale aj *vysvetľovať* minulé javy (retrodikcie).

## 9. Fakty/zákony: analytické

So vznikom jazyka sa stala dostupná nová oblasť faktov, na skúmanie ktorých sme nepotrebovali „otvoriť okno a pozrieť sa na stav vecí“ .

Najzaujímavejšie fakty, ktoré boli **nezávislé** aj od *skúmateľa* aj od používaného *jazyka*, boli fakty, ktoré sa týkali samých *významov* výrazov jazyka či vzťahov medzi významami. Skladaním jednoduchších významov podľa určitých pravidiel môžeme získať zložené významy a logickou analýzou zloženého významu zas môžeme získať jeho zložky a takto metódami skladania a rozkladu určiť z hľadiska poznania dôležité **analytické** (*významové*) fakty.

## 9. Fakty/zákony: analytické

Spomedzi analytických právd boli význačné logické pravdy. Sú to propozície pravdivé v každom stave vecí, bez ohľadu na konkrétny jazyk, a to len vďaka logickej štruktúre významu vety – vďaka spôsobu poskladania významu súvetia z významov podviet (podvýrazov) (bez ohľadu na ich pravdivosť či nepravdivosť) :

*A*-fakt:  $((A \rightarrow B) \wedge A) \rightarrow B$

Jedným z najzaujímavejších vzťahov medzi významami výrazov je *vzťah logického vyplývania*, ktorý má rôzne podoby.

## 9. Fakty/zákony: analytické

Do vzťahu logického vyplývania môžu byť zapojené okrem *E* - faktov aj *E*-zákony. Napríklad v úsudku (U2) je zachytený prípad vyplývania:

(U2) *Ak je niekto človek, tak je smrteľný.*

*Sokrates je človek.*

*Sokrates je smrteľný.*

Takéto *logické fakty* (*L*-fakty ako druh *A*-faktov) o prepojení predpokladov a záveru, aké sú vyjadrené úsudkom (U2), sú **nezávislé** od ktoréhokoľvek *skúmateľa* i použitého *jazyka* a sú pravdivé nezávisle od akéhokoľvek náhodne vybraného *stavu vecí* – hovoríme, že sú **nutne** (vždy – za každých okolností) *pravdivé*.

## 9. Fakty/zákony: analytické

Hoci *empirická informatívnosť* záveru je menšia ako informatívnosť predpokladu, predsa – a to je rozhodujúce – z predpokladov sa *pravdivosť* prenáša na záver. Logické vyplývanie je vzťah, ktorý zachováva pravdivosť a *obohacuje* naše poznanie o *nové pravdy*, ktoré získame logickým „doložením“ v štruktúre predpokladov.

## 9. Fakty/zákony: analytické

Všetky úsudky, ktoré majú rovnakú logickú štruktúru ako (U2), tiež vyjadrujú logické fakty. To môžeme vyjadriť jednou všeobecnou úsudkovou schémou (USch). Takéto schémy vyjadrujú *logické pravidlá, zákony* (L-zákony).

$$\begin{array}{l} \text{(USch2)} \quad P(x) \rightarrow Q(x) \\ \quad \quad \quad \underline{P(i)} \\ \quad \quad \quad Q(i) \end{array}$$

$P, Q$  zastupujú predikáty,  $x$  je individuová premenná a  $i$  je individuová konštanta, „ $\rightarrow$ “ je implikácia.



## 10. Fakty/zákony: sociálne

Spoločnosť je nejako organizovaná, v jej štruktúre majú jej členovia určité postavenie, sociálnu rolu, a podľa toho aj dodržiavajú alebo porušujú určité pravidlá správania.

Sféra sociálnej skutočnosti, ktorú spontánne či z donútenia spoluvytvárajú členovia spoločnosti, môže byť pre život jednotlivca určujúca (*gramatika spoločnosti*).

Budeme tento spoločenský **mikrokozmos** označovať ako **oblasť S-faktov** a ustálené všeobecné pravidlá správania sa ako **S-normy, S-pravidlá**. Takéto normy predpokladáme, keď hovoríme o pravidlách slušného správania sa, keď niekomu hovoríme, že to a to sa patrí, a zas niečo iné sa nepatrí.

## 10. Fakty/zákony: sociálne

Za sociálne fakty nepovažujeme tzv. *inštitucionálne fakty* – empiricky zistiteľné skutočnosti, ktoré sú však podmienené existenciou inštitúcií, kreovaných celou spoločnosťou alebo len obmedzeným spoločenstvom ľudí. Podľa týchto inštitucionálnych faktov sa nedá konať.

**S-fakt** bude označovať pravidlo na určité konanie toho-ktorého konkrétneho jednotlivca.

**S-norma** či *S*-pravidlo bude označovať pravidlo na určité konanie, ktoré sa vzťahuje na konanie ktoréhokoľvek (každého) jednotlivca danej skupiny, prípadne celej spoločnosti. Niekedy tento rozdiel nebude dôležitý a nebudeme medzi *S*-faktami a *S*-pravidlami rozlišovať.

## 10. Fakty/zákony: sociálne

*S*-fakty nie sú pravdivé alebo nepravdivé v takom istom zmysle, ako sú pravdivé/nepravdivé *E*-fakty alebo *A*-fakty. *E*-fakty sú *náhodne* (niekedy) pravdivé, *A*-fakty sú *nutne* (vždy) pravdivé, ale všetky sú *nezávislé* nielen od ktoréhokoľvek jednotlivca a jeho názorov, ale aj od *spoločnosti vôbec* i od ľubovoľného jazyka, v ktorom by boli vyjadrené.

Naproti tomu sú *S*-fakty závislé od tej ktorej spoločenskej skupiny, spoločenstva či celej spoločnosti. Vo vzťahu k jednotlivcovi však *S*-fakty a *S*-normy pôsobia ako *nezávislé* a *objektívne*, podobne ako *E*-fakty a *E*-zákony či *A*-fakty a *A*-zákony.

## 10. Fakty/zákony: sociálne

Keďže  $S$ -fakty a  $S$ -normy *platia* rovnako objektívne, môžeme ich v tomto zmysle považovať za svojím spôsobom *pravdivé - platné pre danú spoločnosť v danom čase*. Veta o ne/platnosti nejakého  $S$ -faktu však vyjadruje  $E$ -fakt, nie  $S$ -fakt. Okrem závislosti od spoločnosti je tu ešte jeden dôležitý rozdiel: na rozdiel od  $E$ -zákonov môžu byť sociálne normy *porušované* či *nedodržiavané*.

Formulácie typu „Bol porušený prírodný zákon“ či konkrétnejšie „Bol porušený zákon gravitácie“ nedávajú zmysel (nemôžu byť pravdivé), na druhej strane formulácie typu „Bol porušený zákon o rodine“, „Bolo porušené pravidlo slušného správania“ sú zmysluplné a často používané (vyjadrujú  $E$ -fakty).

## 11. Právne systémy ako sústavy *explicitných* konštitutívnych sociálnych noriem

Sociálne normy sa môžu týkať len určitých sociálnych skupín, kde v úlohe autority vystupujú len niektorí jednotlivci (vodca bandy) či skupiny jednotlivcov ako celok.

Náš záujem však smeruje k najdôležitejším systémom sociálnych noriem, ktoré sa týkajú celého spoločenstva či celej spoločnosti a v ktorých v úlohe *authority* vystupuje *celé spoločenstvo* či *celá spoločnosť*. Takéto normy označujeme ako *konštitutívne sociálne normy*.

Tento názor si osvojil napr. Vladimír Svoboda: *Logika pro Pány, Otroky a Kibice* (2013, 104).

## 11. Právne systémy ako sústavy *explicitných* konštitutívnych sociálnych noriem

Ide o sústavy noriem, ktoré boli v jazyku *výslovne vyjadrené, napísané* a regulovali určitý dôležitý výsek či oblasť spoločenských aktivít aj pomocou na to vytvorených *špeciálnych inštitúcií*, ktoré mali hlavné kompetencie *písomne* vymedzené.

Typickými právnymi normami sú všeobecné podmienkové spojenia *E-faktu* a *S-faktu*, čiže **heterogénne normy**. Normy, ktoré obsahujú aspoň jednu rýdzu *S*-normu (kategorickú), budeme tiež nazývať *S*-norma. V takejto norme však rýdza *S*-norma nie je aktivovaná – až splnenie *E*-podmienky ju uvedie do aktívneho stavu, aktívnej platnosti.

## 11. Právne systémy ako sústavy *explicitných* sociálnych konštitutívnych noriem

### Právne systémy:

1. Systémami primárnych formálnych *príkazov* (preskripcie), *zákazov* (proskripcie), *dovolení a zmocnení*;
2. Sú utvorené, predpísané a vyžadované (sankcionované) celou *spoločnosťou* ako vonkajšou autoritou prostredníctvom *sústavy inštitúcií* a ich administrovania stanovenými postupmi a podnetmi (sekundárnymi normami).

To, že takéto heterogénne S-normy/fakty sú zachytené v *jazyku* a sú *faktami* svojho druhu (*sui generis*), nám umožňuje hovoriť o *sémantike* tých viet, ktoré ich vyjadrujú a primerane aplikovať poznatky zo *sémantiky*, najmä poznatky o *sémanticky* definovanom vzťahu vyplývania, aj na právne systémy.

## 12. Prepojenia $E$ -faktov a $S$ -faktov

Schérou  $\mathbf{A} \rightarrow \Phi$  označujeme zloženú štruktúru súvetí, kde význam prvej vety ( $E$ -fakt) je vo vzťahu **dostatočnej podmienky** k významu druhej vety ( $S$ -fakt – právna regulácia).

Takýto most od  $E$ -faktu k  $S$ -faktu je arbitrárny (ako celok je to konvenčná pravda) a má podobu logickej väzby.

*Ak niekto nájde stratenú vec, tak (ten) je povinný ju vydat' vlastníkovi.*

Drvivú väčšinu právnych regulácií (dokonca aj kategorické normy) môžeme preformulovať do takejto podmienkovej štruktúry ako základnej.

Druhou základnou schémou právnych noriem je vyjadrenie nutnej podmienky ( $\mathbf{A}$ ) právnej regulácie  $\Phi$ :  $(\Phi \rightarrow \mathbf{A})$ . Nutná podmienka býva súčasťou komplexnej podmienky právnej regulácie.



## 13. Čas platnosti verzus čas splnenia $S$ -normy

Úprimný sľub je platný okamihom jeho vyhlásenia a môžeme sa pýtať jeho aktéra, či vyhlásil sľub pravdivo a či ho považuje za platný – či sa stal prvkom ríše  $S$ -faktov.

A práve v tomto zmysle je jeho platnosť podobná pravdivosti deskriptívnych viet, pretože konštatovanie splnenia sľubu je už konštatovanie empirického faktu, nie  $S$ -faktu. Vyhodnotenie sľubu ako splneného sa viaže na uskutočnenie želanej aktivity s následným dosiahnutím želaného stavu vecí – empirického faktu.

### 13. Čas platnosti verzus čas splnenia $S$ -normy

$$\mathbf{A}_t \rightarrow \mathbf{\Phi}_{t/t+k}$$

Časový okamih  $t$  je okamih, od ktorého platí vlastný  $S$ -fakt (právna regulácia) – je totožný s okamihom splnenia podmienky –  $E1$ -faktu. Nástup platnosti  $S$ -faktu je v zásade okamžitý – v tomto zmysle je  $S$ -fakt *aktivovaný empirickou iniciačnou podmienkou*. Na to, aby bolo vykonaná (nevykonaná – pri zákazoch) aktivita, ktorá vedie k dosiahnutiu želaného stavu, ktorý je v  $S$ -fakte indikovaný, býva zväčša daná časová lehota –  $k \geq 0$ , pretože k tomu stavu vedie len *konanie agenta*, ktoré sa deje v čase (nekonanie sa tiež „deje“ v čase).

## 14. Dve konštrukcie zostavy operátorov *ak-tak-inak*

(1) **Ak** sa dlžník dozvie o skutočnosti, ktorá robí plnenie nemožným, **tak** je povinný oznámiť to bez zbytočného odkladu veriteľovi, **inak** zodpovedá za škodu, ktorá vznikne veriteľovi tým, že nebol včas o nemožnosti upovedomený.

(2) **Ak** odsúdený viedol v skúšobnej dobe riadny život a riadne vykonal iné uložené sankcie a plnil uložené obmedzenia a povinnosti, (**tak**) súd vysloví, že sa osvedčil; **inak** nariadi nepodmienečný trest odňatia slobody, a to prípadne už v priebehu skúšobnej doby.

## 14. Dve konštrukcie zostavy operátorov *ak-tak-inak*

Dohoda označovania:  $E$ -fakty:  $A, B, C$ ;  
 $S$ -fakty:  $\Phi, \Psi$ .

V programovaní ( $\Phi, \Psi$  sú príkazy, inštrukcie) sa vetná zostava ***Ak A, tak  $\Phi$ , inak  $\Psi$***

(*if-then-else*) „číta“ ako dvojkroková vstup-výstup procedúra:

1. Ak  $A$ , tak  $\Phi$ ;
2. Ak  $\text{non}A$ , tak  $\Psi$ .

## 14. Dve konštrukcie zostavy operátorov *ak-tak-inak*

1. Ak  $A$ , tak  $\Phi$ ;

***Ak** sa dlžník dozvie o skutočnosti, ktorá robí plnenie nemožným, **tak** je povinný oznámiť to bez zbytočného odkladu veriteľovi*

2. Ak  $\text{non}A$ , tak  $\Psi$ .

***Ak** sa dlžník **nedozvie** o skutočnosti, ktorá robí plnenie nemožným, tak zodpovedá za škodu, ktorá vznikne veriteľovi tým, že nebol včas o nemožnosti upovedomený.*

To zrejme nebolo zamýšľané.

.

.

## 14. Dve konštrukcie zostavy operátorov *ak-tak-inak*

$\{Ak A, \text{tak } \Phi\}, \text{inak } \Psi$

1.  $A \rightarrow \Phi$

2.  $\neg \{A \rightarrow \Phi\} \rightarrow \Psi$

Zákon negovania implikácie:  $Non(A \text{ impl } B) = (A \text{ a non} B)$

2.  $\{A \wedge \neg \Phi\} \rightarrow \Psi$

(1\*) **Ak** sa dlžník dozvie o skutočnosti, ktorá robí plnenie nemožným **a nie je** povinný oznámiť to bez zbytočného odkladu veriteľovi, **tak** zodpovedá za škodu, ktorá vznikne veriteľovi tým, že nebol včas o nemožnosti upovedomený.

Takto zrekonštruovaná norma tiež nedáva rozumný zmysel.

## 15. Logická štruktúra perfektnej právnej normy

Problematický je predmet negácie: zámer nebolo negovať povinnosť, ale vyhodnotiť situáciu, keď *adresát normy nesplnil povinnosť*. Modifikované znenie:

(1\*\*) **Ak** sa dlžník dozvie o skutočnosti, ktorá robí plnenie nemožným a **neoznámil** to bez zbytočného odkladu veriteľovi, **tak** zodpovedá za škodu, ktorá vznikne veriteľovi tým, že nebol včas o nemožnosti upovedomený.

non $\Phi$ \*: Dlžník **nie je** *povinný* oznámiť to bez zbytočného odkladu veriteľovi. S-fakt (právna regulácia - dovolenie)

non(**f**( $\Phi$ )): Dlžník to **neoznámil** bez zbytočného odkladu veriteľovi.  
konštatácia E-faktu

## 15. Logická štruktúra perfektnej právnej normy

Otáznou bolo **ne/vykonanie (exekúcia, aplikácia)** právnej regulácie (nie negácia právnej regulácie) a takéto konštatovanie je empirický fakt. Tou transformačnou funkciou bola funkcia vykonania:

non(**Exe** $\Phi$ ):

Dlžník **nevykonan** *povinnosť oznámiť to bez zbytočného odkladu veriteľovi*. To však je už *E*-fakt, ktorý bol generovaný *relevantným S*-faktom – jeho nevykonaním.

Na druhej strane v ríši *E*-faktov môžeme identifikovať **prosociálne E-fakty**: ide o druh *E*-faktov, ktoré podmieňujú, iniciujú (alebo inhibujú) *vznik S*-faktov.



## 15. Logická štruktúra perfektnej právnej normy

Stimulujúci *E*-fakt:

*Dlžník sa dozvedel o skutočnosti, ktorá robí plnenie nemožným.*

Stimulovaný *S*-fakt:

*Dlžník je povinný oznámiť to bez zbytočného odkladu veriteľovi.*

## 15. Logická štruktúra perfektnej právnej normy

Na druhej strane vo svete  $S$ -faktov/noriem môžeme nájsť ***proempirické S-fakty***: ide o druh  $S$ -faktov, ktoré generujú (prohibujú), regulujú činnosť, konanie adresáta  $S$ -normy tak, že po ich *splnení, vykonaní* nastanú *relevantné E-fakty* – dosiahne sa želaným konaním indikovaný stav vecí (alebo nekonaním adresáta nenastane neželaný stav vecí).

Stimulovaný  $S$ -fakt je proempirickým – generuje nový  $E$ -fakt:

Dlžník *je povinný oznámiť to bez zbytočného odkladu veriteľovi.*

Ním generovaný  $E$ -fakt:

(**Exe**( $\Phi$ )):

Dlžník ***vykoná*** *povinnosť oznámiť to bez zbytočného odkladu veriteľovi.*

## 15. Logická štruktúra perfektnej právnej normy


Iniciovanie 1.: *E*-fakty iniciujú primárne *S*-fakty (primárne regulácie).

*E1*-fakt  *S1*-fakt      logická relácia (*podmieňovanie*)

Generovanie 1.: Primárne *S1*-fakty generujú svojim ne/vykonaním sekundárne *E*-fakty.

*S1*-fakt  *E2*-fakt      relácia vykonania

Iniciovanie 2.: Sekundárne *E*-fakty iniciujú sekundárne *S*-fakty. (sekundárne regulácie – napr. sankcie).

*E2*-fakt  *S2*-fakt      logická relácia (podmienka)

Generovanie 2. ... rekurzia

## 15. Logická štruktúra perfektnej právnej normy

Ak Hypotéza, tak Dispozícia, inak Sankcia

1. Ak Hypotéza, tak Dispozícia
2. Ak Hypotéza a **nevykonaná** Dispozícia, tak Sankcia

$$(H \rightarrow D) \wedge ((H \wedge \neg \text{Exe}(D)) \rightarrow S)$$

$\neg \text{Exe}(D)$  už nie je dispozíciou, ale *sekundárnou hypotézou* (jej zložkou) a ňou implikovaná sankcia sa potom nazýva *sekundárna dispozícia*.

## 15. Logická štruktúra perfektnej právnej normy

Ak  $A$ , tak  $\Phi$ , inak  $\Psi$ .

1. Ak  $A$ , tak  $\Phi$ ;
2. Ak  $A$  a **non (Exe  $\Phi$ )**, tak  $\Psi$ .

kde **non(Exe  $\Phi$ )** je už  $E$ -fakt.

Poznámka: adresátom sekundárnej regulácie už nie je adresát primárnej regulácie – ten sa stáva recipientom sankcie.

Vo všetkých mne dostupných učebniciach teórie práva (ČR, SR) sú uvedené chybné *schémy* logickej štruktúry perfektnej právnej normy – miesto **non (Exe  $\Phi$ )** uvádzajú **non $\Phi$** .

V komentároch však správne hovoria o *nesplnení* dispozície.

## 16. Druhé čítanie *ak-tak-inak*

Príklad na druhé čítanie *ak-tak-inak* (ako v programovaní).

Indikátor: nie je zamýšľaná operácia **ne/vykonania** právnej regulácie:

*Ak odsúdený viedol v skúšobnej dobe riadny život, súd vysloví, že sa **osvedčil**; inak nariadi nepodmienečný **trest** odňatia slobody.*

1. Ak RŽ, tak Osv.

Ak *E*-fakt, tak S<sub>1</sub>-fakt.

2. Ak nonRŽ, tak Trest.

Ak **nonE-fakt**, tak S<sub>2</sub>-fakt

Poznámka: *E-fakt*: Odsúdený viedol v skúšobnej dobe riadny život (RŽ).

bol generovaný predtým skôr platným *S*-faktom: Odsúdený musí v skúšobnej dobe viesť riadny život.

# 17. Záver

## Chyby pri budovaní deontických logík

**1. Predmetom príkazov/zákazov** nie sú priamo stavy vecí (propozície), ale **konanie/nekonanie adresáta** regulácie, ktoré sa deje v čase a smeruje k stavu vecí, ktorý je indikovaný v právnej regulácii. Deontické operátory nie sú vetnými operátormi, iba sa to tak zdá.

**2. Ne/vykonanie regulácie** nie je **logická operácia** – patrí do skúmania (analytickej) **teórie konania**, ktorú právo v určitom zmysle využíva. Priamočiary logický paralelizmus medzi príkazom a jeho splnením je chybný – od príkazu k jeho vykonaniu (splneniu) nie je logická, ale *praxeologická* cesta.

## 17. Záver

### Chyby pri budovaní deontických logík

3. Precenená podobnosť deontických modalít s aletickými modalitami vedie do slepej uličky.
4. Málo pozornosti sa venuje tomu, že príkazy sú skôr podobné **predikciám** alebo súvetiam s *posunom času*, ako oznamovacím vetám. Málo pozornosti bolo venované **času** ako parametru regulácií.



## 17. Záver

Dôsledným rozlíšením *empirických* a *sociálnych* faktov (zákonov), akceptáciou sociálnych faktov ako svojím spôsobom *pravdivých* (*platných*) a rozlíšením *logickej* a *praxeologickej* väzby medzi nimi vieme „vysvetliť“ známe paradoxy a ponúknuť v praxi použiteľnú logiku pre právnu teóriu a prax. Nepotrebujeme špeciálnu logiku príkazov, tak ako nepotrebujeme špeciálnu logiku domnienok, obvinení a pod. Takýto záver by vysvetľoval fakt, že právnici, ktorí žiadnu takú špeciálnu logiku neštudovali, dokážu robiť v zásade správne úsudky.

## 17. Záver

### Logika doplnená praxeológiou?

Právnicki vedia s praktickou presnosťou používať logické a praxeologické pravidlá pre explicitné *disjunktívne*, *vylučujúce* a *kumulatívne* právne regulácie.

Stálo by za to lepšie preskúmať **analytickú teóriu konania** (vrátiť sa napr. k línii, ktorá začala prácou Tadeusza Kotarbinského *Praxeológia*, ktorý túto teóriu ju vo svojej učebnici logiky pre právnikov charakterizoval ako „**vedu o účinnom konaní**“. Neskôr iní (Oskar Lange) navrhli jej definíciu ako „**vedu o racionálnom konaní**“).

## 17. Záver

### Logika doplnená praxeológiou?

Možno by v analytickej teórii konania platili nasledovné princípy:

1. Presupozícia regulácie: stav, ktorý sa má dosiahnuť vykonaním príkazu, nie je ešte dosiahnutý (*Otvor okno!* je nesplniteľné, ak je okno otvorené). Stav, ktorý sa zakazuje dosiahnuť určitým konaním, nie je už uskutočnený (*Zákaz Nezatvor okno!* je v situácii, keď je okno zatvorené nezmyselný).

## 17. Záver

### Logika doplnená praxeológiou?

2. Cieľový stav regulácie je konaním agenta *reálne uskutočniteľný* – je reálny a je v jeho moci ho svojím konaním dosiahnuť.
3. *Sprievodné aktivity* agenta *nesmú brániť* vykonaniu regulácie.
4. Agent má vykonať aj všetky *sprievodné aktivity*, ktoré nie sú vyslovené, ale sú nutné na dosiahnutie cieľového stavu opísaného v príkaze, pokiaľ nie sú v rozpore s iným predpisom.

## Úplne na záver

Nepotrebujeme špeciálnu právnu logiku.  
Stačí nám logika aplikovaná na právnu  
problematiku doplnená o praxeológiu.



Ďakujem za pozornosť